

# رجحان‌های اجتماعی ابزار خنثی‌سازی تحریم‌ها: تحلیل میدانی و آزمایشگاهی

روح‌الله شهنازی\*

مجتبی پناهی\*\*

## چکیده

تحریم به عنوان ابزار جنگ اقتصادی می‌تواند از طریق ایجاد نارضایتی در مردم مؤثر باشد و نحوه این اثرگذاری تا حد زیادی با رجحان‌های اجتماعی مردم در قبال حکومت مرتبط است. هدف این مقاله بررسی چگونگی تأثیر رجحان‌های اجتماعی با تأکید بر رجحان‌های مذهبی بر خنثی‌سازی آثار تحریم‌ها است. روش‌های مورد استفاده در این تحقیق، تحلیل میدانی و اقتصاد آزمایشگاهی است؛ به عبارت دیگر برای آزمون فرضیه تحقیق، یک آزمایش اقتصادی کالای عمومی در کنار سنجش دین‌داری بازیکنان با استفاده از پرسش‌نامه انجام شده است. تحلیل پرسش‌نامه بیانگر این موضوع بوده که ارتباط معناداری بین دین‌داری و کمک به حکومت مذهبی در شرایط تحریمی وجود دارد. همچنین نتایج تحلیل آزمایشگاهی نشان داده است که افراد دارای ترجیحات مذهبی در شرایط تحریمی مشارکت بیشتری برای خنثی‌سازی اثر تحریم‌ها دارند. بر این اساس حکومت مذهبی با تقویت این گروه در جامعه می‌تواند با پشتوانه قوی‌تری به مقابله با تحریم‌ها برود. از طرفی هم مدیریت مناسب افکار عمومی و ترجیحات مردم می‌تواند از فشار ناشی از تحریم اقتصادی بکاهد.

**واژه‌های کلیدی:** تحریم‌های اقتصادی، ترجیحات اجتماعی، اقتصاد آزمایشگاهی، بازی

کالای عمومی

طبقه‌بندی JEL: C10, C91, D12, Z12

---

\* استادیار و عضو هیئت علمی اقتصاد دانشگاه شیراز (نویسنده مسئول) rshahnazi@shirazu.ac.ir

m.shariatjavid@gmail.com

\*\* دانشجوی دکتری اقتصاد دانشگاه شیراز

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۴/۰۵

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۲/۱۳

فصلنامه راهبرد اقتصادی، سال پنجم، شماره هجدهم، پاییز ۱۳۹۵، صص ۱۴۸-۱۱۹

## مقدمه

تحریم اقتصادی تدابیر قهرآمیز اقتصادی علیه یک یا چند کشور با هدف ایجاد تغییر در سیاست های آن کشور یا حداقل نشان دهنده نظر یک کشور در خصوص سیاست های سایر کشورها است (کارتز، ۱۹۸۷). تحریم های اقتصادی به مثابه سلاحی برای جنگ اقتصادی هستند. در چنین فضایی پرداختن به موضوع دفاع اقتصادی و همچنین پدافند غیرعامل در راستای خنثی سازی اثرات تحریم ها ضرورت دارد. تحریم های بین الملل به سه دسته تحریم های «سیاسی و دیپلماتیک»، «اقتصادی» و «فرهنگی» تقسیم می شوند. تحریم های اقتصادی عمدتاً از طریق تحریم های تجاری و تحریم های مالی اعمال می شوند. تحریم های تجاری با محدود کردن یا قطع روابط وارداتی و صادراتی همراه است و تحریم های مالی محدودیت یا فشارهایی بر روابط مالی کشور هدف اعمال می کند، به طوری که سرمایه گذاری، تأمین مالی و معاملات مالی کشور تحریم شده تحت فشار قرار گیرد.

مفهوم جنگ اقتصادی از زمان «هیرشمن»<sup>۱</sup> و «شلینگی»<sup>۲</sup> و «بالدوین»<sup>۳</sup> و «گیپلین»<sup>۴</sup> وارد ادبیات اقتصادی شد. امنیت ملی نه فقط توسط رقابت تسلیحاتی، فعالیت های نظامی بین المللی و سلطه اقتصادی تهدید می شود، بلکه توسط استراتژی های غیرمستقیمی از قبیل صورت های مختلف مقابله اقتصادی از قبیل

- 
1. Hirschman
  2. Schellingi
  3. Baldwin
  4. Giplin

بایکوت‌ها و ممنوعیت‌ها و تحریم‌ها و بازداري در معرض تهديد قرار می‌گیرد. دولت‌ها می‌توانند از عوامل اقتصادی به‌عنوان سلاح استفاده نمایند (Fontanel & Chatterji, 2008).

نهاد تحریم‌کننده ممکن است دو یا چند کشور از قبیل آمریکا یا یک سازمان بین‌المللی از قبیل سازمان ملل باشد. کشور هدف، کشوری است که به‌طور مستقیم سیاست‌های تحریم بر آن اعمال شده است. منظور از اهداف سیاست خارجی، تغییر رفتارهای سیاسی کشور هدف است که کشور تحریم‌کننده به‌طور صریح یا ضمنی در پی آن است (Hufbauer, 2007).

در خصوص «علت شروع و ادامه تحریم‌ها» مفهوم ایستادگی اهمیت اساسی دارد (Eaton & Engerz, 1992). هر چه یک‌طرف صبورتر باشد و هزینه‌های تحریم برای آن کشور کمتر باشد، ایستادگی کشور هدف بیشتر بوده، بهتر عمل خواهد کرد. ایستادگی تابعی از هزینه‌های تحریم برای یک کشور در نظر گرفته می‌شود و می‌تواند تابعی از ترجیحات ملی و مذهبی افراد در یک کشور باشد.

بر اساس مطالعات «هاف‌بائر و همکاران» (۲۰۰۷) رابطه مستقیمی بین هزینه برای کشور هدف و موفقیت تحریم وجود دارد. سلامت اقتصاد در کشور هدف نیز نقش مهمی در اثرگذاری تحریم‌های اقتصادی دارد. یک کشور با ساختار اقتصادی نامناسب، مقاومت کمتری در برابر فشارهای اقتصادی نسبت به اقتصادی با زیرساخت‌های سالم دارد.

«آلن»<sup>۱</sup> (۲۰۰۵) نشان داد ساختار سیاسی کشور هدف تأثیر مهمی بر واکنش کشور هدف دارد. اگر هزینه اقتصادی تحریم‌ها بر روی مردم وارد شده و از این طریق منجر به فشار روی دولت‌ها و در نتیجه تغییر رفتار دولت شود، تحریم‌ها موفقیت بیشتری خواهد داشت. بر اساس تحقیق «دروری» (۲۰۰۵) نوع رژیم کشور تحریم‌شونده و تحریم‌کننده و همچنین دخالت نهادهای بین‌المللی به میزان قابل توجهی بر موفقیت تحریم‌ها اثرگذار است. «ایلر» (۲۰۰۷) معتقد است تحریم‌ها باید همانند یک کارتل و به صورت چندجانبه اعمال شوند؛ به عبارت

دیگر در صورتی که تحریم‌ها به صورت یک‌جانبه وضع شوند، تنها سبب تغییرات سیاسی محدود در کشور هدف خواهند شد. مقاله «مورگان و همکاران» (۲۰۰۹) نشان می‌دهد ارتباط مثبتی بین هزینه‌ها و موفقیت تحریم‌ها وجود دارد. «نقوی و پیگناتارو» (۲۰۱۴) به صورت تئوریک نشان دادند که حکومت دینی، توان مقابله بیشتری در برابر تحریم‌های اقتصادی دارند و ترجیحات ایدئولوژیک مردم در حمایت از حکومت و مقابله با تحریم تعیین‌کننده است.

چگونگی خنثی‌سازی اثرات تحریم‌ها مسئله‌ای است که در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد و سپس به این موضوع پرداخته می‌شود که نوع رجحان‌های افراد چه تأثیری بر تحریم‌ها دارند! افراد عقاید، مذهب، فرهنگ، سلیقه و... انتخاب‌ها و ترجیحات خاص خود را دارند که با توجه به این نکته ترجیحات رفتاری متفاوتی را از خود بروز می‌دهند و انتخابی را نسبت به انتخاب دیگر ارجح می‌دانند. در چنین شرایطی قطعاً ترجیحات یک فرد مذهبی با یک فرد غیرمذهبی متفاوت خواهد بود. برخی از افراد به دلیل ترجیحات مذهبی خود، زمانی که دولت مذهبی برای جبران خسارت‌های تحریم اقدام به اخذ مالیات از مردم می‌کند، از دولت مذهبی خود حمایت می‌نمایند تا به این طریق تحریم‌های وارده را بی‌اثر کنند.

در این راستا، در این پژوهش نقش ترجیحات مذهبی افراد در خنثی‌سازی تحریم‌ها نیز بررسی می‌شود؛ به عبارت دیگر، این پرسش طرح و پاسخ داده می‌شود که «آیا افرادی که دارای ترجیحات مذهبی هستند از حکومت مذهبی خود در برابر مشکلات به وجود آمده در برابر تحریم‌ها حمایت می‌کنند؟ آیا حمایت آن‌ها سبب کاهش تأثیر تحریم‌ها خواهد شد؟ آیا دولت می‌تواند با استفاده از ایدئولوژی مذهبی از مسیر تأثیر بر رجحان‌های اجتماعی، تحریم‌های خارجی را خنثی کند؟»

در ادامه این مقاله به ترتیب پیشینه تحقیق، روش تحقیق، تحلیل نتایج و سپس جمع‌بندی و پیشنهادهای سیاستی ارائه می‌شود.

## ۱. پیشینه تحقیق

خلاصه مطالعات در زمینه تحریم و اقتصاد آزمایشگاهی در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. خلاصه‌ای از مطالعات پیشین

| نویسنده                 | عنوان   | نتیجه‌گیری   |
|-------------------------|---|--|
| آماره (۱۳۸۸)            | گزارش تحلیلی از آثار و پیامدهای تحریم‌ها                            | تحریم‌ها در حوزه مالی و بانکی ایران اثرات مختلفی داشته است؛ از جمله تأثیر منفی بر نقدینگی، افزایش مخاطرات در خصوص منابع بانک، افزایش مطالبات بانکی، افزایش ریسک اعتباری، کاهش اعتماد فروشندگان بین‌المللی به سیستم بانکی، افزایش هزینه‌های تأمین مالی، کاهش اعتماد عمومی به سیستم مالی و ایجاد مشکلات سخت‌افزاری. این گزارش در حوزه تأثیر تحریم‌ها بر بخش انرژی نشان داده که تحریم‌های نفتی آسیب‌های شدیدی را به اقتصاد ایران وارد کرده است. |
| علیخانی (۲۰۰۰)          | تحریم ایران: شکست یک سیاست  | پس از بررسی تأثیر تحریم‌ها بر اقتصاد ایران در چهار حوزه صادرات، واردات، سرمایه‌گذاری و کمک مؤسسات مالی بین‌المللی نشان داده شده که تحریم‌ها به‌رغم وسعت و گستره آن نتوانسته آمریکا را به اهداف خود برساند.   |
| آلن (۲۰۰۵)              | عوامل تعیین‌کننده موفقیت و شکست تحریم‌های اقتصادی                   | اگر هزینه اقتصادی تحریم‌ها بر مردم وارد شده، از این طریق منجر به فشار روی دولت‌ها و در نتیجه منجر به تغییر رفتار دولت شود، تحریم‌ها بیشتر به موفقیت خواهند رسید.   |
| کوپر دروری (۲۰۰۵)       | تحریم‌های اقتصادی و تصمیمات ریاست جمهوری: مدل‌هایی از عقلانیت سیاسی | نوع رژیم کشور تحریم‌شونده و تحریم‌کننده و همچنین دخالت نهادهای بین‌المللی به میزان قابل توجهی بر موفقیت تحریم‌ها اثرگذار است.  |
| ایلر (۲۰۰۷)             | تحریم‌های اقتصادی: سیاست بین‌المللی و اقتصاد سیاسی در عمل           | یکی از نتایج کسب‌شده در این مطالعه این است که تحریم‌ها باید همانند یک کارتل و به‌صورت چندجانبه اعمال شوند؛ به عبارت دیگر در صورتی که تحریم‌ها به‌صورت یک‌جانبه وضع شوند تنها سبب تغییرات سیاسی محدود در کشور هدف خواهند شد.  |
| مورگان و همکاران (۲۰۰۹) | تهدید و اعمال تحریم‌های اقتصادی                                     | تحریم‌های اقتصادی به‌صورت اجتناب‌ناپذیری هزینه‌هایی را برای کشور تحریم‌شده به دنبال دارند که از جمله می‌توان به کاهش ثروت ملی و رشد اقتصادی اشاره کرد. همچنین نتایج نشان می‌دهد ارتباط مثبتی بین هزینه‌ها و موفقیت تحریم‌ها وجود دارد.   |
| اندرسون و ملور (۲۰۰۹)   | دین و مذهب در آزمایش کالای عمومی                                    | پروtestان‌ها در مقایسه غیرمذهبی‌ها قادر به حفظ همکاری در ادوار بازی هستند.   |
| تقوی و همکاران (۲۰۱۲)   | بررسی اثر تحریم‌های اقتصادی (مورد مطالعه ایران)                     | محدودیت‌های تجاری نظیر تحریم اقتصادی از سوی کشورهای غربی موجب افزایش معناداری در حجم تجارت ایران با کشورهای عضو این سازمان شده است.  |
| پیگناتارو و نقوی (۲۰۱۴) | حکومت دینی و انعطاف‌پذیری در برابر تحریم‌های اقتصادی                | حکومت‌های دینی انعطاف بیشتری در برابر تحریم‌ها دارند.  |
| کاتزمن (۲۰۱۵)           | تحریم‌های ایران   | تحریم در سه دهه گذشته، تأثیر زیادی بر تولید و سرمایه‌گذاری، به‌ویژه در بخش نفت ایران داشته است.  |

در اکثر مطالعات انجام شده داخلی و خارجی در زمینه تحریم به بررسی مواردی همچون بحث حقوقی تحریم و تأثیرات تحریم ها پرداخته شده است. البته در مواردی مانند «اندرسون و ملور» (۲۰۰۹) و «پیگناتارو و نقوی» (۲۰۱۴) تأثیر دین بر مشارکت در تأمین کالای عمومی یا خنثی سازی تحریم ها بررسی شده است؛ اما در تحلیل این مقاله فرض بر این است که افراد از دو نوع ترجیحات برخوردارند: در ترجیحات فردی، وضعیت های فردی افراد که از نظر آنان برای خودشان مناسب است و در ترجیحات اجتماعی، وضعیت های اجتماعی که از نظر آنان برای جامعه مطلوب است، رتبه بندی می شوند. در ترجیحات اجتماعی، فرض بر این است که افراد می توانند خود را در جامعه احساس کنند و به آنچه برای جامعه مناسب است، بیندیشند. همچنین در این پژوهش این نکته بررسی می شود که «در جامعه ای که اکثر افراد آن مذهبی هستند، آیا افراد با در نظر گرفتن ترجیحات خود با ملاحظات اجتماعی سعی در حمایت از دولت و حفظ نظام دارند؟»

بنابراین ویژگی متمایز تحقیق حاضر با مطالعات قبلی در این است که برای نخستین بار برای ایران با استفاده از اقتصاد آزمایشگاهی به بررسی نقش ترجیحات افراد در روند اثرگذاری تحریم ها می پردازد؛ به عبارت دیگر این پژوهش نخستین مطالعه انجام شده در زمینه خنثی سازی اثرات تحریم ها با توجه به ترجیحات افراد و از طریق اقتصاد آزمایشگاهی در ایران است که دستاورد این مقاله محسوب می شود.

## ۲. روش تحقیق

در این مقاله در راستای دستیابی به هدف «بررسی چگونگی تأثیر رجحان های اجتماعی با تأکید بر رجحان های مذهبی بر خنثی سازی آثار تحریم ها» از دو روش مکمل استفاده شده است. ابتدا در قالب یک تحقیق میدانی با یک پرسش نامه بسته میزان دین داری گروهی از افراد بررسی شد. سپس بر اساس طیفی از دین داری یک گروه انتخاب شده و رجحان های افراد این گروه با روش آزمایشگاهی در قالب بازی کالای عمومی در خصوص کمک به دولت در شرایط تحریم سنجیده شده است. در ادامه با روش های آماری ارتباط میان دین داری افراد (که در روش

تحلیل میدانی به دست آمده) و میزان تمایل کمک آن‌ها به دولت در شرایط تحریم (که در روش آزمایشگاهی به دست آمده) سنجیده شده است.

## ۲-۱. طراحی پرسش‌نامه

پرسش‌نامه طراحی شده شامل دو بخش برای سنجش دین‌داری و سنجش میزان انگیزه حمایت افراد از حکومت مذهبی در برابر تحریم‌ها است. از اوایل دهه ۶۰ که «گرهاردلنسکی»<sup>۱</sup> نخستین مدل سنجش دین‌داری را پیشنهاد کرد تا امروز که گونه‌های مختلفی از مدل سنجش دین‌داری با رویکردهای مختلف ارائه شده‌اند، ابعاد و شاخص‌های دین‌داری تحولات بسیاری را به خود دیده است (شجاعی‌زند، ۱۳۸۴).

یک روش سنجش دین‌داری مشاهده در موقعیت‌های مختلف و همچنین روش خود گزارشی است. از روش‌های مشاهده می‌توان به شمارش افرادی که به مکان‌های مذهبی می‌روند و ثبت زمان ورود و خروج یا کارهایی که در آنجا انجام می‌دهند نام برد (Brown, 1987). گاهی مشاهده‌های کنترل‌شده، یا دسته‌ای که به نظر می‌رسد یک مقیاس سنجش دین‌داری باشند، روش آزمایش است؛ مانند اندازه‌گیری مشارکت، وقتی که افراد را برای شرکت در یک فعالیت مذهبی دعوت می‌کنند. برای مثال فراخوان برای شرکت در یک برنامه کمک خیریه (Hansburger & Paltuno, 1987) یا مواجه کردن فرد با یک فرد بی‌بضاعت (Anise, 1976 & 1978) که از او درخواست کمک دارد یا فراهم آوردن شرایط تخطی از فرامین دینی و بررسی میزان لغزش از دستورات دینی و همچنین سنجش عامل دین‌داری بر تقابل انگیزه‌های فردی در قالب یک کار گروهی (جلالی و همکاران، ۱۳۹۶). روش دوم که شاید پرکاربردترین روش‌ها باشد، شامل پرسش‌نامه است که می‌تواند به دو نوع کوتاه و بلند تهیه شود. پرسش‌نامه کوتاه معمولاً شامل یک یا دو سؤال می‌شود؛ گاه بسیار صریح همراه با خود قضاوتی: «آیا شما یک فرد مذهبی هستید؟» و گاه کمی غیرشفاف‌تر «غالباً چند بار در ماه به کلیسا می‌روید؟» بر اساس مدل پیشنهادشده شجاعی‌زند (۱۳۸۴) پرسش‌نامه استاندارد تهیه و

---

1. Gerhardlensky

روایی و پایایی آن آزمون شده و در مقایسه تجربی چهار سنجه اعتقادات، عبادیات، شرعیات و اخلاقیات مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۲. مؤلفه‌ها و گویه

| تعداد گویه | مؤلفه                | مفهوم    | نوع متغیر |
|------------|----------------------|----------|-----------|
| ۶          | دید به تحریم         | تحریم    | وابسته    |
| ۴          | وظیفه حمایتی از دولت |          |           |
| ۴          | اعتقادات             | دین‌داری | مستقل     |
| ۶          | عبادیات              |          |           |
| ۴          | اخلاقیات             |          |           |
| ۱۲         | شرعیات               |          |           |

## ۲-۲. اقتصاد آزمایشگاهی

یک روش سنجش فرضیه این پژوهش بر اساس روش اقتصاد آزمایشگاهی در غالب اقتصاد رفتاری است. اقتصاد آزمایشگاهی کاربرد و روش‌های آزمایشگاهی برای مطالعه رفتار پدیده‌های اقتصادی و پاسخ‌گویی به سؤالات اقتصادی از طریق تولید داده‌های قابل استناد در شرایط کنترل‌شده آزمایشگاهی است. (Kagel & Roth, 1997). (Roth, 1998). (Reuben, 2013). (Korsi, 2009). (Kroszner & Gatcher, 2010). مزیت‌های اقتصاد آزمایشگاهی عبارت‌اند از قابل کنترل بودن متغیرها و امکان بررسی فرضیه‌های نظریه‌ها، تجدیدپذیری آزمون‌ها (Proto, 2013). (Duffy, 2011)؛ و اعتبار خارجی و قدرت تعمیم‌پذیری نتیجه‌های آزمایشگاهی «کامرر»<sup>۱</sup> و «لیست»<sup>۲</sup> (۲۰۰۶).

هفت نوع از متداول‌ترین بازی‌های رفتاری که در آزمایش‌های اقتصادی انجام می‌شوند عبارت‌اند از: بازی‌های معمای زندانی، بازی اولتیماتوم<sup>۳</sup> (Güth & et al, 1982)، بازی دیکتاتور (Kahneman & et al, 1994; Forsythe & et al, 1986)، بازی‌های اعتماد<sup>۴</sup>، مبادله هدیه (Berg, 1995) و (Williamson, 1985) و بازی تنبیه

- 
1. Camereer
  2. List
  3. ultimatum game
  4. trust



شخص ثالث (Fishbacher & Fuhr, 2003) و بازی کالای عمومی<sup>۱</sup> (Ostrom, 2000). مدل مورد استفاده در این مطالعه بر اساس بازی کالای عمومی است. در بازی کالای عمومی استفاده‌شده در این مقاله تعداد  $n$  بازیکن وجود دارند که هر فرد مقدار  $y$  ریال دارایی اولیه دارد. هر فرد می‌تواند به میزان صفر تا  $y$  ریال در یک پروژه گروهی مشارکت کند. به هر یک از اعضای گروه به ازای هر یک‌ریالی که به اشتراک می‌گذارد (حتی اگر در پروژه هیچ مشارکتی نداشته باشد) به میزان  $m < 1$  ریال تعلق می‌گیرد. مقدار  $m$  نشان‌دهنده پرداخت نهایی شخصی به پروژه گروهی است که افراد از منافع مشارکت دیگران بهره می‌برند و امکان سواری مجانی فراهم می‌شود. مقدار  $m$  از شرط  $mn > 1$  پیروی می‌کند. میزان تولید  $mn$  بازدهی نهایی برای تمام گروه از یک مشارکت یک‌ریالی در کالاهای عمومی است. هر یک‌ریالی که فرد برای کالاهای عمومی خرج نکند، مقداری برابر با یک ریال ذخیره کرده است. نتیجه خالص مادی  $\pi$  از آن مشارکت‌کننده‌ای است که میزان  $g$  ریال در کالاهای عمومی مشارکت می‌کند و در آن  $\pi = y - g + mg$  و  $G$  جمع سهام همه  $n$  نفر در گروه است. بازیکنانی که خودخواه<sup>۲</sup> (در بند نفع شخصی) هستند، بدون توجه به میزان مشارکت سایرین، هرگز در کالاهای عمومی مشارکت نمی‌کنند؛ زیرا هر ریال که در پروژه گروهی خرج شود، فقط  $m < 1$  ریال بازگشت دارد. درحالی‌که برای فرد یک ریال هزینه در بر داشته است و به این معناست که در تعادل، همه بازیکنان خودخواه برای کالاهای عمومی هیچ‌گونه مشارکتی نخواهند داشت و یک گروه از بازیکنان خودخواه، به این دلیل که  $G = 0$  است، از بازی میزان  $y$  ریال کسب خواهند کرد؛ اما از آنجا که همه بازدهی کل عمومی منفعت خواهد برد، اگر اعضای گروه تمام دارایی اولیه خود ( $y$ ) را نگاه‌دارند، آنگاه  $G = ny$  به این معناست که هر بازیکن به جای اینکه  $y$  کسب کند، میزان  $mny$  به دست خواهد آورد (این میزان بیشتر از  $y$  است، زیرا  $mn$  بیشتر از یک است)؛ بنابراین مشارکت هر مبلغی در پروژه گروهی، هر فرد را نسبت به حالت مشارکت نکردن ثروتمندتر می‌کند، اما بازیکن فردی (در تصمیم‌گیری فردی خود) با مشارکت

1. public goods

2. self-interested

نکردن منفعت بیشتری کسب می‌کند.

### ۳. تحلیل نتایج

در این مقاله با توجه به مبانی نظری اقتصاد آزمایشگاهی که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است، یک بازی طراحی شده است و این موضوع در محیط آزمایشگاهی مورد بررسی قرار گرفته که آیا افراد دین دار در شرایط تحریمی وفاداری بیشتری نسبت به حکومت دارند و در مقابل تحریم‌ها حاضر به پرداخت هزینه بیشتری هستند یا خیر! برای این امر، ابتدا تعداد ۳۷۰ پرسش‌نامه بین دانشجویان دانشگاه شیراز پخش شد که در آن نظر دانشجویان درباره تحریم‌ها و میزان وفاداری آنان به حکومت در شرایط تحریمی پرسیده شد و همچنین شرکت‌کنندگان با توجه به پرسش‌نامه استاندارد دین داری در یک طیف دین داری دسته بندی شدند. در انتهای پرسش‌نامه از دانشجویان خواسته شد که اگر تمایل به شرکت در یک آزمایش اقتصادی دارند، اعلام حضور کنند که از بین علاقه مندان ۲۴ نفر انتخاب شدند. افراد به گونه‌ای انتخاب شدند که نیمی از آن‌ها در طیف دین داری بالا و نیمی دیگر در طیف دین داری پایین قرار بگیرند و به این صورت آزمایش انجام گردید. در ادامه، در دو بخش مجزا به بررسی و تحلیل پرسش‌نامه و آزمایش اقتصادی پرداخته می‌شود.

#### ۳-۱. تحلیل پرسش‌نامه

در مرداد ماه ۱۳۹۶ تعداد ۳۷۰ پرسش‌نامه تهیه شد و در اختیار دانشجویان دانشگاه شیراز قرار گرفت، بر مبنای جدول ۳ توصیف داده‌ها نشان داده است که از بین ۳۷۰ پاسخ دهنده، حداقل سن ۱۹ سال، حداکثر سن ۴۱ سال بوده است. مقدار ضریب چولگی  $1/04$  که در بازه  $(-2, 2)$  بوده و بیانگر توزیع نرمال داده‌ها است.

جدول ۳. آزمون آماری متغیر سن

| متغیر | تعداد | میانگین | مد | انحراف معیار | واریانس | ضریب کشیدگی | ضریب چولگی | حداقل | حداکثر |
|-------|-------|---------|----|--------------|---------|-------------|------------|-------|--------|
| سن    | ۳۷۰   | ۲۴/۵    | ۲۲ | ۳/۲۲         | ۱۰/۴۲   | ۲/۳۷        | ۱/۰۴       | ۱۹    | ۴۱     |

جهت توصیف متغیر جنسیت در ارزش گذاری متغیرها «۰=زن» و «۱=مرد» قرار

داده شده است. بر مبنای جدول ۴ تعداد مردان نسبت به زنان در پاسخ به سؤالات کمتر است و بیشتر افراد پاسخ‌دهنده زن هستند. همچنین در ارزش‌گذاری متغیر وضعیت تأهل «۰= مجرد» و «۱= متأهل» در نظر گرفته شده است و تعداد افراد مجرد بیشتر از افراد متأهل است.

جدول ۴. توصیف متغیر جنسیت

| جنسیت | فراوانی | درصد فراوانی | وضعیت تأهل | فراوانی | درصد فراوانی |
|-------|---------|--------------|------------|---------|--------------|
| زن    | ۲۲۲     | ۶۰           | مجرد       | ۲۴۶     | ۶۶/۴۸۶۵      |
| مرد   | ۱۴۸     | ۴۰           | متأهل      | ۱۲۴     | ۳۳/۵۱۳۵      |
| مجموع | ۳۷۰     | ۱۰۰          | مجموع      | ۳۷۰     | ۱۰۰          |

برای پاسخ به پرسش‌های شماره ۵ تا ۴۰ پرسش‌نامه از روش کدگذاری استفاده شده است و به ترتیب «کاملاً مخالف=۱»، «۲= مخالف»، «۳= تا حدودی»، «۴= موافق» و «۵= کاملاً موافق» تعیین و پاسخ‌ها به صورت زیر جمع‌آوری شده است: آمارها نشان‌دهنده این است که ۶۸ درصد افراد تحریم‌های وضع شده علیه کشور ایران را ظالمانه می‌دانند. ۳۰ درصد رفتار حکومت در شکل‌گیری تحریم‌های وارد شده بر کشور را بی‌تأثیر و ۴۳ درصد تأثیرگذار می‌دانند. ۱۶ درصد معتقدند تحریم‌های وارد شده علیه حکومت جمهوری اسلامی است، نه مردم این کشور، ولی ۴۵ درصد با این نظر مخالف‌اند. ۳۷ درصد بیان کرده‌اند که برای حفظ حکومت اسلامی باید فشارهای ناشی از تحریم‌ها را تحمل کنیم و ۴۰ درصد مخالف این نظرند. ۳۳ درصد حاضرند برای کمک به حکومت برای تحمل فشار ناشی از تحریم‌ها هزینه پردازند و ۵۱ درصد حاضر به این کار نیستند. ۴۱ درصد معتقدند که در برابر ظلم و بی‌عدالتی‌های تحمیل شده از سوی کشور تحمیل‌کننده تحریم‌ها، باید ایستادگی و مقاومت از خود نشان دهند و ۳۳ درصد مخالف‌اند. ۵۱ درصد معتقدند در مقابل دخالت بیگانگان در امور کشور باید ایستادگی کرد؛ در مقابل ۳۱ درصد با این نظر مخالف‌اند. ۵۷ درصد به‌طور قطعی معتقدند ملت ایران زیر بار دستورات بیگانگان نمی‌رود و در مقابل ۱۰ درصد نظری خلاف این دارند. ۴۴ درصد افراد حاضرند برای از بین رفتن اثرات تحریم‌ها کوشش علمی خود را چندین برابر کنند. ۳۶ درصد معتقدند افزایش پرداخت مالیات به دولت در شرایط

بد اقتصادی کشور به واسطه تحریم‌ها، وظیفه همه است، ولی ۴۵ درصد با این نظر مخالف‌اند.

در خصوص اعتقادات دینی ۹۹ درصد خداوند را بدون شریک مخلوق خداوند می‌دانند. ۹۸ درصد حضرت محمد (ص) را به‌عنوان پیامبر از جانب خدا و قرآن را کتاب الهی می‌دانند و به قیامت اعتقاد دارند و پرسش ۱۸ را تأیید می‌کنند (در روز قیامت به اعمال و رفتار ما دقیقاً رسیدگی می‌شود. نیکوکاران به بهشت و بدکاران به جهنم خواهند رفت).

در خصوص عبادیات دینی ۴۷ درصد در هر شرایط نمازشان را می‌خوانند و ۳۴ درصد مخالف‌اند. در خصوص گرفتن روزه ۴۸ درصد افراد سعی می‌کنند که وظایف دینی خود را به درستی انجام دهند و ۴۴ درصد افراد خیر! ۳۸ درصد افراد معمولاً قرآن می‌خوانند. ۳۹ درصد کاملاً اهل شرکت در مراسم شب‌های احیا در ماه رمضان هستند. ۲۴ درصد افراد کاملاً سعی می‌کنند نماز را به جماعت بخوانند. ۲۶ درصد معمولاً در مجالس دعا در مساجد، هیئت‌ها و اماکن مذهبی شرکت می‌کنند. ۴۹ درصد امر به معروف و نهی از منکر را کاملاً عامل اصلاح اجتماعی می‌دانند.

در زمینه اخلاقیات ۷۶ درصد کاملاً به قولشان عمل می‌کنند. ۶۹ درصد در هیچ وضعی حاضر به دروغ گفتن نیستند. ۵۵ درصد در کمک به دیگران انتظار جبران متقابل ندارند. ۵۲ درصد آزار و اذیت دیگران را کاملاً فراموش می‌کنند و آن‌ها را می‌بخشند. ۶۲ درصد در همه حال در حد توان اهل امور خیر هستند.

در خصوص شرعیات ۲۵ درصد در معاشرت با دوستان، مذهبی بودن آن‌ها را ملاک می‌دانند. ۴۹ درصد افراد در انتخاب همسر خود به ملاک‌های مذهبی بودن توجه می‌کنند. ۳۴ درصد افراد در مراسم و اعیاد مذهبی شرکت می‌کنند. ۵۱ درصد پاسخ دهندگان بر این باور هستند که آرایش غلیظ زن در مقابل مردان نامحرم اشکال دارد. ۵۳ درصد پوشیدن لباس‌های تنگ و چسبان را مشکل می‌دانند. ۵۵ درصد افراد در صورت نجس شدن دستشان در اولین فرصت آن را می‌شویند. ۵۲ درصد معتقدند دین داری تنها به قلب پاک است، نه عمل به

دستورات دینی. ۲۲ درصد نگاه همراه با لذت به نامحرم را حرام نمی‌دانند. ۸۶ درصد خوردن شراب را حرام می‌دانند. ۷۰ درصد زنان در مقابل مردان نامحرم موهایشان را می‌پوشانند.

### ۳-۲. بررسی همبستگی<sup>۱</sup>

بر اساس داده به دست آمده از جدول ۵، رابطه بین میزان دین‌داری و وفاداری به حکومت « $p^2=0/748$ » مثبت است که این رابطه به شکل قوی برقرار و معنادار است؛ به عبارت دیگر بین میزان دین‌داری و میزان وفاداری به حکومت رابطه معناداری وجود دارد و این فرضیه که افراد دین‌دار نسبت به حکومت وفادار هستند تأیید می‌شود.

جدول ۵. بررسی همبستگی دین‌داری و میزان وفاداری به حکومت

| متغیرها          | دین‌داری    |
|------------------|-------------|
| وفاداری به حکومت | $p = 0/748$ |
| پرداخت مالیات    | $p = 0/608$ |

این امر همچنین نشان‌دهنده رابطه قوی و مثبت بین میزان دین‌داری و هزینه‌های پرداختی آن‌ها به حکومت است؛ در نتیجه این فرضیه مورد تأیید قرار می‌گیرد که افراد دین‌دار برای کاهش فشار ناشی از تحریم‌ها به حکومت هزینه و مالیات می‌پردازند.

نتیجه به دست آمده از میزان همبستگی بین پرداخت هزینه و مالیات به حکومت و وفاداری به حکومت بیانگر این است که این رابطه به شکل مثبت و بسیار قوی بین آن‌ها برقرار است؛ بنابراین فرضیه این تحقیق مبنی بر اینکه بین پرداخت هزینه و مالیات به دولت و میزان وفاداری به حکومت رابطه وجود دارد، مورد تأیید قرار می‌گیرد.

1. correlation

2. Pearson correlation

## جدول ۶. بررسی همبستگی پرداخت مالیات و میزان وفاداری به حکومت

| متغیرها       | وفاداری به حکومت |
|---------------|------------------|
| پرداخت مالیات | $p = 0/906$      |
| سطح تحصیلات   | $p = 0/014$      |
| اعتقادات      | $p = 0/480$      |
| عبادیات       | $p = 0/724$      |
| اخلاقیات      | $p = 0/355$      |
| شرعیات        | $p = 0/750$      |

تفاوت معناداری بین سطوح تحصیلات افراد و وفاداری آن‌ها به حکومت مشاهده نمی‌شود. میزان همبستگی موجود بین اعتقادات افراد و میزان وفاداری آن‌ها به حکومت بر اساس آزمون پیرسون  $p = 0/480$  نشان از رابطه مثبت نسبتاً قوی دارد. همچنین رابطه معناداری بین این دو متغیر برقرار است؛ به عبارت دیگر فرضیه ما مبنی بر وجود رابطه با سطح اطمینان بالای ۹۹ درصد تأیید می‌شود و این نتیجه به دست می‌آید که بین اعتقادات افراد و میزان وفاداری آن‌ها به حکومت رابطه وجود دارد و با افزایش سطح اعتقادات افراد به طور نسبی میزان وفاداری آن‌ها به حکومت افزایش می‌یابد. میزان همبستگی موجود بین عبادیات افراد و میزان وفاداری آن‌ها به حکومت بر اساس آزمون پیرسون  $p = 0/724$  نشان از رابطه مثبت نسبتاً قوی دارد. همچنین دو متغیر عبادیات افراد و وفاداری به حکومت دارای رابطه معناداری هستند و این نتیجه به دست می‌آید که بین عبادیات افراد و میزان وفاداری آن‌ها به حکومت همبستگی قوی وجود دارد و با افزایش میزان عبادیات افراد میزان وفاداری آن‌ها افزایش می‌یابد.

میزان همبستگی موجود بین اخلاقیات افراد و میزان وفاداری آن‌ها به حکومت بر اساس آزمون پیرسون  $p = 0/355$  نشان از رابطه مثبت دارد. همچنین رابطه معناداری بین این دو متغیر برقرار است و این نتیجه به دست می‌آید که بین اخلاقیات افراد و میزان وفاداری آن‌ها به حکومت همبستگی متوسط وجود دارد. میزان همبستگی موجود بین شرعیات افراد و میزان وفاداری آن‌ها به حکومت بر اساس آزمون پیرسون  $p = 0/750$  نشان از رابطه مثبت قوی دارد. همچنین رابطه معناداری بین این دو متغیر برقرار است؛ به عبارت دیگر فرضیه ما مبنی بر وجود رابطه با سطح اطمینان بالای ۹۹ درصد تأیید و این نتیجه حاصل می‌شود که بین

شرعیات افراد و میزان وفاداری آن‌ها به حکومت همبستگی مثبت و قوی وجود دارد، یعنی با افزایش سطح شرعیات افراد میزان وفاداری آن‌ها به حکومت افزایش می‌یابد.

### ۳-۳. تحلیل آزمایش اقتصادی

دو گروه افراد با دین‌داری پایین (A) و گروه افراد با دین‌داری بالا (B) در این آزمون حضور دارند. مطلوبیت گروه A تنها از مصرف (C) ناشی می‌شود و ارائه کالای مذهبی توسط حکومت مذهبی بر روی تصمیمات آن‌ها در مشارکت برای کاهش هزینه‌های تحریم‌ها تأثیری ندارد.

$$U_t^A = C_t(t \text{ در زمان } A \text{ مطلوبیت گروه } A)$$

بنابراین انتظار می‌رود در این آزمایش مشارکت این افراد کم باشد و در مرحله دوم که یک نهاد مذهبی به ارائه کالای مذهبی می‌پردازد به کمترین مقدار خود برسد.

در مطلوبیت گروه (B) یک جزء غیرنقدی به‌عنوان ایدئولوژی مذهبی نیز وجود دارد. این گروه علاوه بر مصرف، از عرضه قوانین شرعی محصولات و خدمات مذهبی ( $\epsilon t$ ) نیز سود می‌برند.

$$U_t^B = C_t + U(\epsilon)(t \text{ در زمان } B \text{ مطلوبیت گروه } B)$$

بنابراین انتظار می‌رود که در تمامی مراحل، مشارکت این گروه برای کمک به حکومت مذهبی بالا باشد. به‌طور خاص در مرحله دوم آزمایش مشارکت این گروه باید افزایش داشته باشد؛ چرا که از خدمتی مذهبی بهره‌مند می‌شوند که یک نهاد مذهبی ارائه می‌دهد.

برای اینکه کنترل‌هایی برای آزمایش در نظر گرفته شود و کار آزمایشگاهی تا حد زیادی به دنیای واقعی شبیه باشد، باید دانشجویان ذی‌نفع بوده، ضرر یا سود به وجود آمده در جریان آزمایش را به‌طور واقعی و ملموس حس کنند. برای دستیابی به این هدف و همچنین به وجود آوردن انگیزه در میان شرکت‌کنندگان جهت رعایت استانداردهای اقتصاد آزمایشگاهی، بن‌های ۵۰۰ هزار تومانی در اختیار دانشجویان قرار گرفت و به آن‌ها اطمینان داده شد که این مبلغ متعلق به

آن‌ها است و به هر صورت که بخواهند می‌توانند آن را مصرف کنند.

شیوه انجام آزمایش به این صورت است که ابتدا دستورالعمل آزمایش و یک بن ۵۰۰ هزار تومانی در اختیار دانشجویان قرار می‌گیرد و آن‌ها با توجه به دستورالعمل آزمایش در رابطه با چگونه مصرف کردن این بن ۵۰۰ هزار تومانی تصمیم می‌گیرند. آن‌ها با خیالی آسوده می‌توانند این پول را به هر صورت که بخواهند، خرج کنند (البته در چارچوب دستورالعمل آزمایش) یا این وجه را برای خودشان نگه دارند. شرکت‌کنندگان می‌توانند در دو مرحله دست به انتخاب بزنند و بن خود را خرج کنند. به این صورت آن‌ها می‌توانند میزان هزینه‌ای را که در هر مرحله می‌خواهند پرداخت کنند، بر روی بن طراحی شده، یادداشت کنند و در پایان آزمایش این هزینه‌ها از مبلغ ۵۰۰ هزار تومان کم شده و مابقی به شرکت‌کنندگان پرداخت می‌شود. مراحل آزمایش به‌گونه‌ای طراحی شده که شرکت‌کنندگان خود را در شرایط تحریمی ببینند و در این شرایط تصمیم بگیرند.

متن دستورالعمل مربوط به قسمت اول به این صورت است: «بررسی‌ها نشان می‌دهد که فعالیت‌های علمی دانشگاه نیاز به دستگاهی دارد که به واسطه تحریم‌های وارده به کشور قادر به خریدن مستقیم آن نیستند. از طرف دیگر دستگاه مشابه با قیمت بالاتری با واسطه خریداری شود که به دلیل مشکلات مالی قادر به خرید آن نیستند، آیا شما حاضر به کمک در این زمینه هستید؟ (با این کار شما به پیشرفت علمی کشور در شرایط سخت تحریمی کمک بزرگی کرده‌اید). حال با توجه به این موضوع شما چقدر از این ۵۰۰ هزار تومان را به این بخش کمک می‌کنید؟ (شما می‌توانید از صفر تا ۵۰۰ هزار تومان کمک کنید)، مبلغ مورد نظر خود را روی بن شماره یک بنویسید».

با این درخواست شرکت‌کنندگان با توجه به شرایط سختی که برای وضعیت علمی کشور بر اثر تحریم‌های اقتصادی به وجود آمده، تصمیم می‌گیرند که آیا حاضر هستند به پیشبرد علمی کشور در این شرایط کمک کنند یا خیر. در این مرحله انگیزه کمک غیردینی است و کمک به علم کشور است؛ بنابراین این احتمال وجود دارد که افراد با سطح دین‌داری کمتر یا افرادی که وفاداری به نظام



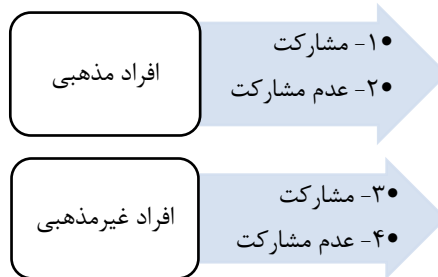
مذهبی نیز ندارند با انگیزه کمک به پیشبرد علم و دغدغه‌های علمی مشارکت بالایی داشته باشند.

متن دستورالعمل مربوط به پرداختی قسمت دوم به این صورت است: «جمهوری اسلامی ایران بعد از انقلاب اسلامی به سبب استقلال طلبی و نفی سلطه‌پذیری دولت‌های بیگانه، مورد تحریم قرار گرفته است. متأسفانه مردم در مورد تحریم‌ها آموزش ندیده‌اند و در شرایط حساس تصمیماتی می‌گیرند که باعث می‌شود اثرات تحریم‌ها بیشتر شود و به اقتصاد کشور ضررهای بیشتری وارد شود. در شرایط سخت اقتصادی مردم با توجه به ترجیحات متفاوت، واکنش‌های متفاوتی نشان می‌دهند؛ به طور مثال در شرایط کمبود یک کالای خاص در بازار، مردم برای خریدن این کالا به بازار هجوم می‌آورند و این کار باعث بالا رفتن غیرواقعی قیمت آن کالا شده، به کمبود آن نیز دامن می‌زند. برای این که چنین اتفاقاتی نیفتد مردم باید به درستی آموزش‌های لازم درباره شرایط تحریمی را دیده باشند. یک نهاد مذهبی قصد دارد که یکسری آموزش‌های جامع درباره شناخت تحریم‌ها و نقش مردم در خنثی‌سازی اثرات تحریم‌ها را در دانشگاه برگزار نماید. برای این کار نیاز به کمک مالی دارد. آیا شما حاضر هستید در این کار فرهنگی به نهاد مذهبی کمک کنید؟ چقدر از این ۵۰۰ هزار تومان را به این بخش کمک می‌کنید؟ (شما می‌توانید از صفر تا کل مانده حسابتان را کمک کنید). مبلغ مورد نظر خود را روی بن مورد نظر بنویسید».

در این مرحله احتمال می‌رود که افراد مذهبی با توجه به دغدغه‌های مذهبی و دینی خود، به نهاد مذهبی کمک بیشتری کنند؛ زیرا نماینده یک نهاد حکومت مذهبی است. در این مرحله انتظار می‌رود افرادی که در پرسش‌نامه در طیف دین‌دار دسته‌بندی شده و وفاداری خود را به حکومت نشان داده‌اند حجم بالایی از بن (دارایی) خود را به نهاد مذهبی کمک کنند و اگر کمک نکنند در واقع این افراد با اینکه در مرحله پرسش‌نامه وفاداری خود را اعلام کرده‌اند، در عمل حمایتی نکرده، در نتیجه این افراد سواری مجانی<sup>۱</sup> می‌کنند.

به طور کلی در تحلیل نتایج آزمایش، با توجه به انتخاب‌های افراد و میزان مشارکتشان، شرکت کنندگان در چهار گروه تقسیم بندی می‌شوند: گروه اول شرکت کنندگانی هستند که با توجه به نتایج پرسش‌نامه، مذهبی بوده و در آزمایش هم حاضر به کمک به حکومت مذهبی هستند. گروه دوم افراد مذهبی هستند که در خشتی سازی اثر تحریم‌ها در بازی کالای عمومی مشارکت نمی‌کنند. گروه سوم افراد با نمره مذهبی پایین هستند که مشارکت بالایی در بازی دارند و گروه آخر افراد با درجه دین‌داری پایین هستند که در طول بازی مشارکت کمی دارند.

#### نمودار ۱. تقسیم‌بندی شرکت کنندگان



#### ۳-۴. تحلیل آزمایش اقتصادی

تعداد شرکت کنندگان در آزمایش ۲۴ نفر، شامل ۱۴ زن و ۱۰ مرد و رشته‌ها، ورودی سال‌ها و مقطع تحصیلی شرکت کنندگان متفاوت و تصادفی بوده است. شرکت کنندگان در آزمایش رأس ساعت ۱۰ صبح در محل آزمایش که کلاس ۳۲۳ بخش اقتصاد دانشگاه شیراز بود حضور یافتند. پس از صحبت‌های رئیس بخش اقتصاد، دستورالعمل بازی همراه با یک بن در اختیار شرکت کنندگان قرار گرفت و از آن‌ها خواسته شد که با آرامش کامل در مدت معینی با مطالعه دقیق دستورالعمل آزمایش، مبلغ ۵۰۰ هزار تومان بن را طبق قوانین دستورالعمل مصرف کنند. تعدادی از دانشجویان سؤالاتی پرسیدند که مسئول آزمایش پاسخ داد و دانشجویان با اطلاع کامل از روند آزمایش، برای چگونه خرج کردن بن خود تصمیم گرفتند. از پرسش‌های شرکت کنندگان مشخص بود که آن‌ها خود را در شرایط کاملاً واقعی در نظر گرفته‌اند و نسبت به انتخاب خود حساس هستند.

### ۳-۵. دستورالعمل آزمایش

- شما در دو مرحله با توجه به شرایطی که در ادامه گفته شده و مطابق با واقعیت است باید تصمیم‌گیری کنید.

- دانشگاه شیراز با پرداخت نفری ۵۰۰ هزار تومان به هر نفر در این بازی (در مجموع ۱۰ میلیون تومان) موافقت کرده است؛ بنابراین شما الآن صاحب ۵۰۰ هزار تومان پول در این بازی هستید که می‌توانید آن را به دلخواه مصرف کنید (مبلغ ۵۰۰ هزار تومان به صورت بن در اختیار شما قرار می‌گیرد که در انتهای این آزمایش با تحویل دادن بن مربوطه، با توجه به مقدار وجه باقی مانده در بن، وجه نقد به شما تعلق می‌گیرد).

۱. **مرحله اول آزمایش:** با تحقیقاتی که در سطح دانشگاه انجام گرفت، این نتیجه حاصل شد که فعالیت‌های علمی دانشگاه شیراز نیاز به دستگاہی دارد که به واسطه تحریم‌های وارده به کشور قادر به خرید آن نیست. دستگاہ مشابه با قیمت بالاتری باید از کشور چین خریداری شود که متأسفانه به دلیل مشکلات مالی قادر به خرید آن نیستند، به همین منظور از معاونت دانشجویی تقاضای کمک کرده‌اند. آیا شما حاضر به کمک به فعالیت‌های علمی هستید؟ (با این کار شما به پیشرفت علمی کشور در شرایط سخت تحریمی کمک بزرگی کرده اید). چقدر از این ۵۰۰ هزار تومان را به این بخش کمک می‌کنید؟ (شما می‌توانید از صفر تا ۵۰۰ هزار تومان کمک کنید). مبلغ مورد نظر خود را روی بن، قسمت کسری مرحله اول بنویسید.

۲. **مرحله دوم آزمایش:** جمهوری اسلامی ایران بعد از انقلاب اسلامی به سبب استقلال‌طلبی و نفی سلطه‌پذیری دولت‌های بیگانه، مورد تحریم قرار گرفته است. متأسفانه مردم در مورد تحریم‌ها آموزش ندیده‌اند و در شرایط حساس تصمیماتی می‌گیرند که باعث می‌شود تأثیر تحریم‌ها بیشتر شود و به اقتصاد کشور ضررهای بیشتری وارد شود. در شرایط سخت اقتصادی مردم با توجه با ترجیحات متفاوت، واکنش‌های متفاوتی نشان می‌دهند. به طور مثال در شرایط کمبود یک کالای خاص در بازار، مردم برای خریدن این کالا به بازار هجوم می‌آورند و این

کار باعث بالا رفتن غیرواقعی قیمت آن کالا شده و به کمبود آن نیز دامن می‌زند. برای این که چنین اتفاقاتی نیفتد مردم باید به درستی آموزش‌های لازم درباره شرایط تحریمی را دیده باشند.

نهاد مذهبی قصد دارد که یکسری آموزش‌های جامع درباره شناخت تحریم‌ها و نقش مردم در خنثی‌سازی اثرات تحریم‌ها در دانشگاه شیراز برگزار نماید و برای این کار نیاز به کمک مالی دارد. آیا شما حاضرید در این کار فرهنگی به نهاد مذهبی کمک کنید؟ چقدر از این ۵۰۰ هزار تومان را به این بخش کمک می‌کنید؟ (شما می‌توانید از صفر تا کل مانده حسابتان را کمک کنید). مبلغ مورد نظر خود را روی بن قسمت کسری مرحله دوم بنویسید.

### ۳-۶. تحلیل نتایج آزمایش

طبق نتایج به دست آمده، میزان مشارکت افراد گروه A در مرحله نخست، یعنی کمک به فعالیت‌های علمی، در مجموع ۹۲۵ هزار تومان بوده است. این مقدار برابر با ۱۵/۴۱ درصد از کل مبلغ پولی بوده که در اختیار داشته‌اند و مشارکت آن‌ها در مرحله دوم یعنی کمک به نهاد مذهبی ۶۷۵ هزار تومان معادل با ۱۱/۲۵ درصد مبلغ بن‌ها بوده است. نهایتاً شرکت کنندگان در آزمایش مبلغ چهار میلیون و چهارصد هزار تومان معادل ۷۳ درصد کل مبلغ بن‌ها را در حساب شخصی خود نگاه داشته‌اند.

به این ترتیب این گروه کمترین مشارکت خود (۱۱/۲۵ درصد) را در مرحله دوم، یعنی کمک به نهاد مذهبی داشته‌اند؛ به عبارات دیگر افراد با سطح دین‌داری کمتر به نهاد مذهبی که یک نهاد حکومت مذهبی شناخته می‌شود، جهت مقابله با تحریم‌ها کمک کمی کردند. این گروه حاضر شده‌اند ۱۵/۴۱ درصد از مبلغی را که در اختیار داشته‌اند، به فعالیت‌های علمی اختصاص دهند. با توجه با اینکه این گروه در پرسش‌نامه اعلام وفاداری به حکومت مذهبی نکرده‌اند، پس بنا به انگیزه‌های دیگری مانند وطن‌پرستی، حس ملی‌گرایی و کمک به پیشرفت علم در این مرحله مشارکت داشته‌اند.

در مجموع این گروه طی دو مرحله ذکر شده، مبلغ یک میلیون و ۶۰ هزار

تومان معادل ۲۶/۶۶ درصد کل پولی را که در اختیار داشته‌اند مشارکت کرده و ۷۳/۳۴ درصد را برای خود نگه‌داشته‌اند.

طبق نتایج به دست آمده، میزان مشارکت افراد گروه B در مرحله اول یعنی کمک به فعالیت‌های علمی، در مجموع یک میلیون و ۸۵۰ هزار تومان، معادل ۳۰/۹ درصد از کل مبلغ پولی است که در اختیار داشته‌اند. همچنین مشارکت آن‌ها در کمک به نهاد مذهبی دو میلیون و ۳۵۰ هزار تومان معادل ۳۹/۱ درصد مبلغ بن بوده است. در نهایت شرکت‌کنندگان در آزمایش مبلغ یک میلیون و ۸۰۰ هزار تومان معادل ۳۰ درصد کل مبلغ بن‌ها را در حساب شخصی خود نگه‌داشته‌اند.

بنابراین این گروه بیشترین مشارکت خود (۳۹/۱ درصد) را در مرحله دو یعنی کمک به نهاد مذهبی داشته است. فرآیند ذکر شده به این معنا است که افراد با سطح دین‌داری بالاتر در شرایط سخت تحریمی و مشکلات اقتصادی کشور حاضرند، هزینه بیشتری را بپردازند و با این کار وفاداری خود را نسبت به حکومت مذهبی اعلام می‌کنند. در واقع نهاد مذهبی، خدمات مذهبی (Et) به این گروه در دانشگاه ارائه می‌کند و به همین دلیل این گروه از خدمات این نهاد مطلوبیت کسب می‌کنند و برای به دست آوردن این مطلوبیت حاضر به پرداخت هزینه هستند. همچنین این گروه در مرحله اول به مقدار ۳۰/۹ درصد از کل مبلغ بن‌های خود را مشارکت کرده‌اند که این نشان‌دهنده علاقه این گروه به پیشرفت علمی و کاهش آسیب‌های تحریم بر کشور است.

در تحلیل تک تک افراد این گروه، شاهد هستیم که فرد B<sub>5</sub> با اینکه امتیاز بالای دین‌داری دارد و همچنین در جدول ۱ پرسش‌نامه، وفاداری خود را نسبت به حکومت مذهبی اعلام کرده است، در عمل و در آزمایش هیچ کمکی به حکومت نکرده است؛ بنابراین این فرد فرصت‌طلبی است که با سواری مجانی از فرصت سوءاستفاده می‌کند.

در مجموع در مراحل اول و دوم آزمایش، این گروه مبلغ چهار میلیون و ۲۰۰ هزار تومان معادل ۷۰ درصد کل پول در اختیار خود را مشارکت کرده و ۳۰ درصد مقدار بن را برای خودشان نگه‌داشته‌اند؛ یعنی نتایج عکس گروه A شده است.

در جدول ۷ همچنین ضریب همبستگی بین میزان مشارکت افراد در قسمت‌های مختلف آزمایش و میزان دین‌داری آنان آورده شده است. نتایج این جدول نشان می‌دهد که بین میزان مشارکت در قسمت‌های مختلف آزمایش و سطح دین‌داری افراد رابطه مثبت و معناداری وجود دارد، به این معنی که افراد دارای امتیاز دین‌داری بالاتر، مشارکت بیشتری در پرداخت هزینه برای کمک به حکومت در خنثی‌سازی اثرات تحریم‌ها داشته‌اند. همچنین ضریب همبستگی بین باقی‌مانده پول در حساب شخصی افراد و سطح دین‌داری افراد منفی است که این یعنی افراد با سطح دین‌داری بالاتر پول کمتری را برای خود نگه‌داشته‌اند و عمده پول خود را برای کمک به حکومت هزینه کرده‌اند.

جدول ۷. ضریب همبستگی بین مراحل مختلف آزمایش

| ردیف | شرکت‌کنندگان | امتیاز دین‌داری | مشارکت علمی کشور | مشارکت در نهاد مذهبی | کل کمک | حساب شخصی |
|------|--------------|-----------------|------------------|----------------------|--------|-----------|
| ۱    | ۱A           | ۴۷              | ۱۵۰              | ۵۰                   | ۲۰۰    | ۳۰۰       |
| ۲    | ۲A           | ۶۵              | ۱۳۰              | ۱۰                   | ۱۴۰    | ۳۶۰       |
| ۳    | ۳A           | ۷۵              | ۶۵               | ۴۵                   | ۱۱۰    | ۳۹۰       |
| ۴    | ۴A           | ۷۱              | ۸۰               | ۲۰                   | ۱۰۰    | ۴۰۰       |
| ۵    | ۵A           | ۶۵              | ۷۰               | ۳۰                   | ۱۰۰    | ۴۰۰       |
| ۶    | ۶A           | ۷۲              | ۸۰               | ۲۰                   | ۱۰۰    | ۴۰۰       |
| ۷    | ۷A           | ۶۷              | ۵۰               | ۰                    | ۵۰     | ۴۵۰       |
| ۸    | ۸A           | ۴۹              | ۵۰               | ۱۵۰                  | ۲۰۰    | ۳۰۰       |
| ۹    | ۹A           | ۶۵              | ۱۰۰              | ۰                    | ۱۰۰    | ۴۰۰       |
| ۱۰   | ۱۰A          | ۵۵              | ۰                | ۰                    | ۰      | ۵۰۰       |
| ۱۱   | ۱۱A          | ۷۰              | ۱۰۰              | ۲۰۰                  | ۳۰۰    | ۲۰۰       |
| ۱۲   | ۱۲A          | ۶۷              | ۵۰               | ۱۵۰                  | ۲۰۰    | ۳۰۰       |
| ۱۳   | ۱B           | ۱۲۶             | ۳۰۰              | ۲۰۰                  | ۵۰۰    | ۰         |
| ۱۴   | ۲B           | ۱۲۰             | ۵۰               | ۲۵۰                  | ۳۰۰    | ۲۰۰       |
| ۱۵   | ۳B           | ۱۱۵             | ۱۵۰              | ۱۰۰                  | ۲۵۰    | ۲۵۰       |
| ۱۶   | ۴B           | ۱۱۰             | ۲۵۰              | ۲۵۰                  | ۵۰۰    | ۰         |
| ۱۷   | ۵B           | ۱۰۵             | ۰                | ۰                    | ۰      | ۵۰۰       |
| ۱۸   | ۶B           | ۱۲۰             | ۱۰۰              | ۵۰                   | ۱۵۰    | ۳۵۰       |
| ۱۹   | ۷B           | ۱۱۶             | ۳۰۰              | ۱۰۰                  | ۴۰۰    | ۱۰۰       |
| ۲۰   | ۸B           | ۱۱۹             | ۱۰۰              | ۳۰۰                  | ۴۰۰    | ۱۰۰       |
| ۲۱   | ۹B           | ۱۱۴             | ۲۰۰              | ۲۵۰                  | ۴۵۰    | ۵۰        |
| ۲۲   | ۱۰B          | ۱۰۶             | ۱۰۰              | ۳۰۰                  | ۴۰۰    | ۱۰۰       |
| ۲۳   | ۱۱B          | ۱۱۷             | ۲۰۰              | ۲۵۰                  | ۴۵۰    | ۵۰        |

| ردیف | شرکت‌کنندگان         | امتیاز دین‌داری | مشارکت علمی کشور | مشارکت در نهاد مذهبی | کل کمک   | حساب شخصی |
|------|----------------------|-----------------|------------------|----------------------|----------|-----------|
| ۲۴   | ۱۳B                  | ۱۲۴             | ۱۰۰              | ۳۰۰                  | ۴۰۰      | ۱۰۰       |
|      | مجموع                | ۱۱۶             | ۱۸۵۰             | ۲۳۵۰                 | ۴۲۰۰     | ۱۸۰۰      |
|      | ضریب همبستگی P-Value |                 | ۰,۴۹۱۹۰۹         | ۰,۶۲۱۷۳۴             | ۰,۶۸۳۰۹۳ | - ۰,۶۸۳۰۹ |

### جمع‌بندی و پیشنهادهای سیاستی

کشورهای تحریم‌کننده در پی این هستند که با توجه به تأثیرگذاری بر رجحان‌های اجتماعی افراد سیاست‌های خود را در کشور هدف پیاده کنند. بدین ترتیب که این انگیزه را برای شهروندان کشور هدف به وجود می‌آورند تا شهروندان خواستار تغییر سیاست دولت شوند. تحریم‌ها به‌طور هم‌زمان می‌کوشند تا با ترغیب گروه‌های ذی‌نفع در کشور هدف آن‌ها را علیه سیاست‌ها و رهبران آن کشور در قالب فرآیندهای سیاسی یا اعمال خشونت‌آمیز (از قبیل کودتا یا آشوب‌های خیابانی) ترغیب کنند؛ بنابراین در این شرایط اگر مردم کشور هدف به حکومت وفادار باشند، کشور از زیان‌های تحریم اقتصادی مصون خواهد بود.

در این پژوهش یک مدل ساده معرفی شد تا توضیح دهد که چگونه یک ایدئولوژی مانند باور و عقاید مذهبی می‌تواند در کشور هدف به‌عنوان یک وسیله انعطاف‌پذیری برای انطباق با وضعیت‌های جدید به کار گرفته شود. در این رابطه نشان داده می‌شود که اعمال قوانین مذهبی یا اهدای کالا و خدمات مذهبی به مردم، به حکومت دینی اجازه می‌دهد تا مشکلات اقتصادی ناشی از تحریم‌ها را برطرف کند. در واقع در یک حکومت مذهبی، افراد مذهبی احساس وفاداری بیشتری نسبت به حکومت مذهبی دارند و در شرایطی که نیاز به کمک دارد و کمک آن‌ها باعث کاهش تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر حکومت می‌شوند، به آن کمک می‌کنند. در این پایان‌نامه این موضوع با استفاده از روش اقتصاد آزمایشگاهی بررسی شده است.

در این آزمایش ۲۴ نفر از دانشجویان که پرسش‌نامه را پر کرده بودند، شرکت داشتند. با توجه به نتایج پرسش‌نامه دین‌داری، این افراد در دو گروه با سطح دین‌داری زیاد و سطح دین‌داری کم دسته‌بندی شدند و از آن‌ها خواسته شد که

مبلغ ۵۰۰ هزار تومان که به صورت بن در اختیار آن‌ها قرار گرفته بود را در دو مرحله؛ ۱- کمک به فعالیت‌های علمی دانشگاه (که به واسطه تحریم‌های اقتصادی مشکلاتی در خرید ابزار آزمایشگاهی دارد) و ۲- کمک به نهاد مذهبی (که برای کار فرهنگی در حوزه تحریم‌های اقتصادی نیاز به کمک دارد) هزینه کنند. شرکت‌کنندگان به طور آزادانه می‌توانستند هر مبلغ از این بن‌ها را (از صفر تا ۵۰۰ هزار تومان) در هر یک از این مراحل هزینه کنند و در پایان مبلغی از بن‌ها که هزینه نشده بود به شرکت‌کنندگان داده می‌شد.

نتایج به دست آمده نشان داد که افراد با سطح دین‌داری بالاتر مشارکت بیشتری در این آزمایش داشته، مبلغ بیشتری را برای کمک به فعالیت‌های علمی و نهاد مذهبی پرداخت کرده و وفاداری خود را به حکومت مذهبی در شرایط سخت تحریمی نشان داده‌اند. مبلغ پرداختی به نهاد مذهبی بیشتر از مبلغ پرداختی به فعالیت‌های علمی بود که نشان می‌داد خدمات نهادهای مذهبی برای افراد مذهبی مطلوب است و آنان برای کسب مطلوبیت از این‌گونه امور حاضر به پرداخت هزینه هستند.

بنابراین بر اساس نتایج این پژوهش رجحان‌های مذهبی نقش بسزایی در تقابل با تحریم‌های اقتصادی دارند؛ چرا که افراد مذهبی مشارکت بیشتری در اقتصاد و صبوری و ایستادگی بیشتری در برابر سختی‌های تحریم‌های اقتصادی دارند.

در بازی کالای عمومی که در این پژوهش انجام شد، افراد در دو گروه A و B تقسیم بندی شدند. گروه A، افرادی هستند که تنها از مصرف خود مطلوبیت کسب می‌کنند؛ اما گروه B علاوه بر مصرف، از جزء دیگری به نام خدمات مذهبی نیز مطلوبیت حاصل می‌نمایند و افرادی با نمره دین‌داری بالا هستند. با توجه به پرسش‌نامه‌های جمع‌آوری شده و انجام آزمایش اقتصادی به این نتیجه رسیدیم که افرادی که گرایش مذهبی بالاتری دارند (گروه B)، با هدف حمایت از دولت مذهبی، برای مقابله با تحریم‌ها مشارکت بیشتری می‌کنند. این افراد در شرایطی که طبق شرایط واقعی شبیه‌سازی شده بود، قرار گرفتند و برای حفظ کشورشان



حاضر به کمک بیشتری به حکومت مذهبی شدند تا شرایط ایجادشده در اثر تحریم رو به بهبود رفته، تأثیر تحریم‌ها کم‌رنگ‌تر شود. در مقابل گروه A تمایل کمتری برای کمک به حکومت مذهبی داشتند. در این مقاله، فرضیاتی نظیر اینکه میزان اعتقادات افراد با وفاداری به حکومت و پرداخت مالیات ارتباط مستقیم دارد، مورد تأیید قرار گرفت.

با توجه به این نتیجه که افراد مذهبی مشارکت بیشتری در اقتصاد دارند، در بازی‌های رفتاری بیشتر همکاری می‌کنند و در شرایط بحرانی اقتصادی مانند تحریم‌های اقتصادی مشارکت و همکاری بیشتری با حکومت در جهت مقابله با تحریم‌های اقتصادی دارند، حکومت مذهبی با تقویت این گروه در جامعه می‌تواند با پشتیبانان قوی به مقابله با تحریم‌ها برود. از طرفی مدیریت مناسب افکار عمومی و ترجیحات مردم می‌تواند از فشار ناشی از تحریم اقتصادی بکاهد. بر این اساس حکومت باید با ارائه خدمات مذهبی بیشتر و فرهنگ‌سازی برای افراد مذهبی جامعه، اعتماد آن‌ها را جلب کند تا از پشتیبانی آن‌ها در شرایط سخت تحریمی برخوردار شود. هر چه مذهب در جامعه‌ای قوی‌تر و گسترده‌تر باشد حکومت مذهبی می‌تواند با پشتیبانان بالاتری به امر دفاع در جنگ اقتصادی بپردازد. گفتنی است که این پژوهش تنها گامی رو به جلو برای تحقیقات بیشتر فراهم می‌کند و محققان را به انجام مطالعات بیشتر در زمینه تحریم‌های اقتصادی فرامی‌خواند. همچنین پیشنهاد می‌شود بازی کالای عمومی که در این پژوهش از آن استفاده شد، با بازیگرانی از مردم عادی نیز اجرا شود.

## منابع

- آماره، جواد. (۱۳۸۸). گزارش تحلیل از آثار و پیامدهای تحریم. اتاق صنایع و معادن شیراز، دفتر مطالعات و پژوهش‌ها، نشریه شماره ۱-۸۹۰۱، ۵-۷.
- جلالی، ام‌البنین. نصراللهی، زهرا (۱۳۹۷). بررسی آزمایشگاهی اثر دین‌داری بر تقابل انگیزه‌های فردی: رهیافت بازی‌ها متوالی با اطلاعات کامل. فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی. ۱۸ (۶۹)، ۸۵-۱۱۵.
- شجاعی زند، علیرضا. (۱۳۸۴). مدلی برای سنجش دین‌داری در ایران. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۶ (۱)، ۳۴-۶۶.
- Alikhani, H. (2000). Sanctioning Iran: anatomy of a failed policy. IB Tauris.
- Allen, S. H. (2005). The determinants of economic sanctions success and failure. *International Interactions*, 31(2), 117-138.
- American Foreign Policy Council, (2010). *Toward an Economic Warfare Strategy against Iran*, Washington, DC: Author.
- Annis, L. (1975). Study of values as a predictor of helping behavior. *Psychological Reports*, 37(3), 717-718.
- Annis, L. V. (1976). Emergency helping and religious behavior. *Psychological reports*, 39(1), 151-158.
- Bowen, Ken (2006). Total Defence. *International scientific journal of methods and models of complexity*. vol.8.
- Brown, L.B. (1987), *The Psychology of Religious Belief*, London: Academic Press Inc.
- Carter, B. E. (1987). International economic sanctions: Improving the haphazard US legal regime. *Cal. L. Rev.*, 75, 1159.
- Drury, A. C. (2005). Introduction. In *Economic Sanctions and Presidential Decisions* (pp. 1-7). Palgrave Macmillan US.
- Drury, A., & Li, Y. (2005). US economic sanction threats against China: Failing to leverage better human rights. *Foreign Policy Analysis*, 2(4),

307-324.

- Eaton, J., & Engers, M. (1999). Sanctions: some simple analytics. *The American Economic Review*, 89(2), 409-414.
- Eyler, R. (2007). Economic sanctions: international policy and political economy at work. Springer.
- Fayazmanesh, S. (2008). The United States and Iran: sanctions, wars and the policy of dual containment. Routledge.
- Fischbacher, U., Gächter, S., & Fehr, E. (2003). Are people conditionally cooperative? Evidence from a public goods experiment. *Economics letters*, 71(3), 397-404.
- Forsythe, R., Horowitz, J. L., Savin, N. E., & Sefton, M. (1994). Fairness in simple bargaining experiments. *Games and Economic behavior*, 6(3), 347-369.
- Frey, B (1984), International Political Economics, Basis Blacwell, Oxford.
- Güth, W., Schmittberger, R., & Schwarze, B. (1982). An experimental analysis of ultimatum bargaining. *Journal of economic behavior & organization*, 3(4), 367-388.
- Hoffman, E., McCabe, K. A., & Smith, V. L. (1996). On expectations and the monetary stakes in ultimatum games. *International Journal of Game Theory*, 25(3), 289-301.
- Hufbauer, G. C., Schott, J. J., & Elliott, K. A. (1990). Economic sanctions reconsidered: History and current policy (Vol. 1). Peterson Institute.
- Hufbaure, G., Jeffrey, S., Elliott, K & Oegg, B. (1998). Economic sanctions Reconsidered. Washington DC: Peterson Institute for International Economics
- Kagel, J. H., & Roth, A. E. (Eds.). (1998). The Handbook of Experimental Economics, Volume 2: The Handbook of Experimental Economics. Princeton university press.
- Kahneman, D., Knetsch, J. L., & Thaler, R. (1986). Fairness as a constraint on profit seeking: Entitlements in the market. *The American economic review*, 728-741.
- Katzman, K. (2015), Iran Sanctions, Congressional Research Service.
- Kleinberg, K. B. (2008). Reputations in economic coercion: Explaining the effectiveness of sanction threats (Doctoral dissertation, The University of North Carolina at Chapel Hill).

- Korsi, Dan; Experimental Economics; Working paper: Center for Public Policy Studies, School of Public Policy, University of Chicago, 2009.
- List, J. A. (Ed.). (2007). Using experimental methods in environmental and resource economics. Edward Elgar Publishing.
- Morgan, T. C., Bapat, N., & Krustev, V. (2009). The threat and imposition of economic sanctions, 1971—2000. *Conflict Management and Peace Science*, 26(1), 92-110.
- Naghavi, A., & Pignataro, G. (2015). Theocracy and resilience against economic sanctions. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 111, 1-12.
- Ostrom, E. (2000). Collective Action and the Evolution of Social Norms. *The Journal of Economic Perspectives*, 14(3), 137-158.
- Proto, Eugenio; "An Introduction to Experimental Economics"; working paper: University of Warwick, Term 2, 2012.
- Reuben, Ernesto; "Experimental Economics"; Provided in experimental economics at Columbia Business School press, 2013.
- Roth, A. E., Prasnikar, V., Okuno-Fujiwara, M., & Zamir, S. (1991). Bargaining and market behavior in Jerusalem, Ljubljana, Pittsburgh, and Tokyo: An experimental study. *The American Economic Review*, 1068-1095
- Roth, A.E. (1993), On the Early History of Experimental Economics, *Journal of the History of Economic Thought*, Vol. 15, PP. 184-209.
- Sally, D. (1995). Conversation and cooperation in social dilemmas: a meta-analysis of experiments from 1958 to 1992. *Rationality and society*, 7(1), 58-92
- Samuelson, L. (2005). Economic theory and experimental economics. *Journal of Economic Literature*, 43(1), 65-107.
- Taghavi, M., Shayegani, B., Gaffari, F., Monsef, A., & Lahiji, A. N. Does Gravity Model Work for the Selection Trade Partners Among SCO Members?(The Case Study of Iran).
- United States Government Accountability office. (2007). Iran Sanctions: Impact in Furthering U.S. Objective Is Unclear and Should Be Reviewed. U.S. Department of Commerce. GAO
- Williamson, Oliver (1985). *The Economic Institutions of Capitalism*, New York: Free Press.

| مؤلفه               | سؤال   | کاملاً مخالفم | مخالفم | تا حدودی | موافقم | کاملاً موافقم | معناداری سؤال | معناداری گروه |
|---------------------|--|---------------|--------|----------|--------|---------------|---------------|---------------|
| دید به تحریم        | تحریم‌های وضع‌شده علیه کشور ایران ظالمانه است.   |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | رفتار حکومت در شکل‌گیری تحریم‌های وارد شده بر کشور تأثیر داشته است.  |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | تحریم‌های وارد شده علیه حکومت جمهوری اسلامی است، نه مردم این کشور.   |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | برای حفظ حکومت اسلامی باید فشارهای ناشی از تحریم‌ها را تحمل کنیم.  |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | من حاضرم برای کمک به حکومت برای تحمل فشار ناشی از تحریم‌ها هزینه بپردازم.                                      |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | در برابر ظلم و بی‌عدالتی‌های تحمیل‌شده از سوی کشور تحمیل‌کننده تحریم‌ها، ایستادگی و مقاومت از خود نشان می‌دهم. |               |        |          |        |               |               |               |
| وظیفه حمایت از دولت | معنقدم که در مقابل دخالت بیگانگان در امور کشورم باید ایستادگی کرد.   |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | ملت ایران زیر بار دستورات بیگانگان نمی‌رود.  |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | برای از بین رفتن اثرات تحریم‌ها کوشش علمی خود را چندین برابر می‌کنم.   |               |        |          |        |               |               |               |
| اعتقادات            | افزایش پرداخت مالیات به دولت در شرایطی که کشور در شرایط بد اقتصادی به‌واسطه تحریم‌ها قرار دارد وظیفه همه هست.  |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | تمام هستی مخلوق خداوندی است که شریکی ندارد.  |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | محمد (ص) از جانب خدا به پیامبری مبعوث شده است.   |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | قرآن کتاب الهی و کلام خداست و هر آنچه می‌گوید حقیقت محض است.   |               |        |          |        |               |               |               |
| عبادات              | در روز قیامت به اعمال و رفتار ما دقیقاً رسیدگی می‌شود. نیکوکاران به بهشت و بدکاران به جهنم خواهند رفت.         |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | در هر شرایطی نمازم را می‌خوانم.  |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | کم پیش می‌آید که بدون هرگونه عذر شرعی روزه‌های ماه رمضان خود را «نگیرم».                                       |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | معمولاً قرآن می‌خوانم.   |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | اهل شرکت در مراسم شب‌های احیا در ماه رمضان هستم.   |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | سعی می‌کنم نمازم را به جماعت و در مسجد بخوانم.   |               |        |          |        |               |               |               |
| اخلاقیات            | معمولاً در مجالس دعا در مساجد، هیئت‌ها و اماکن مذهبی شرکت می‌کنم.  |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | وقتی با کسی قرار می‌گذارم یا قولی به کسی می‌دهم، سعی می‌کنم تا حد امکان به‌موقع به قولم عمل کنم.               |               |        |          |        |               |               |               |
|                     | در هیچ وضعی حاضر به دروغ گفتن نیستم.   |               |        |          |        |               |               |               |

| مؤلفه  | سؤال  | کاملاً مخالفم | مخالفم | تا حدودی | موافقم | کاملاً موافقم | معناداری سؤال | معناداری گروه |
|--------|---|---------------|--------|----------|--------|---------------|---------------|---------------|
| شرعیات | در کمک به دیگران انتظار جبران متقابل ندارم.   |               |        |          |        |               |               |               |
|        | آزار و اذیت دیگران را فراموش می‌کنم و آن‌ها را می‌بخشم.   |               |        |          |        |               |               |               |
|        | در حد توان اهل امور خیر هستم.   |               |        |          |        |               |               |               |
|        | اجرای امر به معروف و نهی از منکر می‌تواند اصلاح اجتماعی در بر داشته باشد.   |               |        |          |        |               |               |               |
|        | در معاشرت با دوستان مذهبی بودن آن‌ها برایم ملاک است   |               |        |          |        |               |               |               |
|        | در انتخاب همسر به ملاک‌های دینی اهمیت زیادی می‌دهم.   |               |        |          |        |               |               |               |
|        | اهل شرکت در مراسم اعیاد مذهبی و عزاداری‌ها هستم   |               |        |          |        |               |               |               |
|        | از نظر من آرایش غلیظ زن در مقابل مردان نامحرم هیچ اشکالی ندارد.   |               |        |          |        |               |               |               |
|        | از نظر من پوشیدن لباس‌های تنگ و چسبان چه برای مردان و چه زنان اشکالی ندارد.   |               |        |          |        |               |               |               |
|        | هر وقتی دستم به جیب نجسی آلوده می‌شود در اولین فرصت آن را می‌شویم   |               |        |          |        |               |               |               |
|        | دین‌داری تنها به قلب پاک است، نه عمل به دستورات دینی.   |               |        |          |        |               |               |               |
|        | از نظر من نگاه همراه با لذت به نامحرم حرام است.   |               |        |          |        |               |               |               |
|        | از نظر من خوردن شراب (نوشیدنی الکلی) حرام است.  |               |        |          |        |               |               |               |
|        | در مقابل مردان نامحرم موهابیم را نمی‌پوشانم (ویژه زنان). از نظر من استفاده از دستبند، انگشتر و زنجیر طلا برای مردان اشکالی ندارد (ویژه مردان) |               |        |          |        |               |               |               |